

Франко на кожен день

від Дому Франка

#ДімФранка
(Львівський національний
літературно-меморіальний
музей Івана Франка)

Харків
«ФОЛІО»
2022

ХТО ТАКИЙ ІВАН ФРАНКО І НАВІЩО ВІН НАМ НА КОЖЕН ДЕНЬ?

Народ, що не шанує своїх великих людей,
не варт зватися освіченим народом.

Іван Франко.

З промови на ювілеї

Михайла Драгоманова (1895)

...Його називали по-різному — за життя і по смерті.

Малий Мирон. Великий Каменяр. Вічний революціонер. Український Мойсей.

І це далеко не повний перелік.

Друкуючи свої численні твори в десятках провідних видань свого часу, він часто ховав своє обличчя за літературними масками (всього близько сотні псевдонімів!).

Проте справжнє ім'я його — Іван Франко.

Хто він?

Навіть найґрунтовніша відповідь на це питання буде недостатньою, подібною на наївне намагання ложкою вичерпати море.

Адже Іван Франко — один із найвидатніших і найвідоміших представників українського народу.

Людина, чиєю головною інвестицією у майбутнє став власний талант, помножений на працю.

Людина, яка стала генієм. І геній, що залишився людиною.

Справжній Self-made man, який першим серед українських письменників спромігся заробити на хліб влас-

ним пером. І першим поєднав українську вишиванку та елегантний європейський костюм. І став першим головою першої української політичної партії. І ще багато чого зробив уперше.

І що найважливіше — усвідомив себе українцем — ще тоді, коли України як самостійної держави не було на мапі світу. І вона невдовзі постала: з його ідей, його уяви і його творчого чину. Чину, який нащадки пізніше назвуть взірцем «духовно-інтелектуального подвигу» (Євген Маланюк).

Місією Франкового життя було духовне визволення та об'єднання українців Заходу й Сходу, «австрійської» Галичини й «підросійської» України в єдину, вільну, соборну культурно-політичну цілісність, утворену під знаком національної ідеї.

Для українців Іван Франко — не тільки славетний письменник, одна з найяскравіших постатей літературного Львова, а й ціла «академія наук» та «університет» в одній особі, культова, знакова фігура національної культури, та передусім — національний пророк, політичний мислитель і творець модерної української ідентичності.

Недарма його обличчя увічнене на одній із купюр української національної валюти (гривні), постать — у багатьох пам'ятниках, а ім'я — в численних назвах вулиць, установ та населених пунктів (від невеликих селищ до понад 200-тисячного центру цілої області — міста Івано-Франківська).

40 років Франкового життя минуло у Львові — головному місті Галичини. Тут він спорудив власний дім —

Портрет Івана Франка роботи Івана Труша

#ДімФранка, де сьогодні розташований національний музей, присвячений його пам'яті. Тому Львів як культурна столиця України — це місто Івана Франка.

Водночас Іван Франко — не лише один із національних символів українців (поруч із Тарасом Шевченком), а й модерний європейський інтелектуал, який пройшов усі спіралі розвитку «фаустівського» духу та був авторитетним посередником у діалозі світових культур, енциклопедист, ерудит і поліглот, для якого слова «Справедливість», «Гідність» і «Свобода» визначали сутність засадничих цінностей Західної цивілізації.

В українській культурній та інтелектуальній історії Іван Франко був не просто наступником Тараса Шевченка, «другим Кобзарем», а українським Арістотелем та Леонардо да Вінчі, Вольтером і Гете, ставши в один ряд із найбільшими геніями людства й тим самим закарбувавши своє ім'я в літописі національного поступу та золотій книзі надбань людської цивілізації загалом.

Іван Франко щасливо поєднав допитливий інтелект мислителя з проникливою інтуїцією митця, фантазію поета зі спостережливістю журналіста, селянську працьовитість із глибокими рефлексіями інтелігента.

Талановитий письменник, багатогранний учений-новатор, енергійний політичний активіст і впливовий публічний інтелектуал, він є рідкісним у світовому контексті й унікальним в українській історії прикладом універсального генія — *Doctor universalis*, оскільки реалізував свій творчий потенціал одразу в багатьох галузях культури.

Упродовж понад сорокалітньої творчої діяльності Іван Франко надзвичайно плідно працював як самобутній письменник (поет, прозаїк, драматург) і перекладач, літературний критик і публіцист, багатогранний учений — літературо-, мово-, перекладо- й мистецтвознавець, етнолог і фольклорист, історик, соціолог, економіст і філософ.

Його творчий доробок, писаний українською (більшість текстів), німецькою, польською мовами, за приблизними оцінками налічує 6 тисяч творів загальним обсягом понад 100 томів! Усього за життя Івана Франка окремими книгами і брошурами з'явилося понад 220 видань, зокрема більш ніж 60 збірок його оригінальних і перекладних творів різних жанрів.

Утім мало хто може похвалитися тим, що прочитав УСЬОГО Франка (а то й зовсім ніхто!). На перешкоді тут не тільки колосальний обсяг його спадщини, а й її багатомовність, різножанровість та різногалузевість. Та передусім — той вражаючий факт, що, на превеликий жаль і сором, численні Франкові тексти досі не опубліковані, а тому — залишаються «за бортом» читацької уваги.

Повне зібрання творів Івана Франка — справа майбутнього, справа національної честі і державної ваги.

Проте чекати цього майбутнього — не вихід.

«Очікування якогось таємничого, великого, безконачного, чудового майбутнього — це брехня і нісенітниця, бо майбутнє буде таким, яким можуть його створити минуле й сучасне», — слушно наголошував сам письменник.

Тим часом Іван Франко нам потрібен тут і зараз, сьогодні, завтра і щодня.

Як учитель, мудрець, друг і порадник.

Саме таким він постає — в усій своїй багатогранності — зі сторінок видання, що його читач тримає в руках.

Це — своєрідний дайджест, екстракт із багатотомного Франкового доробку.

Пропонована книга — своєрідний «вступ до франкознавства» для всіх зацікавлених.

365 днів з Іваном Франком — це захоплива інтелектуальна пригода тривалістю в цілий рік. На кожен день упорядники дібрали з неосяжної спадщини славетного письменника-мислителя промовисті тексти, які дають змогу проникнути в духовний всесвіт автора «Каменярів» та «Мойсея», «Зів'ялого листя» та «Захара Беркута» — і ще кількох тисяч перлин українського письменства, політичної та наукової думки.

Укладаючи вибір із різножанрових творів (поетичних, прозових, драматичних, наукових, публіцистичних, епістолярних, мемуарно-автобіографічних...), упорядники мали на меті презентувати постать Івана Франка якомога повніше і водночас лаконічніше.

Видання ілюстроване унікальними меморіальними світлинами та репродукціями експонатів із фондів #ДомуФранка (Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка). Деякі з них оприлюднено вперше.

Ніби сам Франко промовляє до нас, сьогоднішніх, власним неповторним голосом.

Голосом людської туги і віри, повним трагічної сили,
філософічної мудрості й величі.

* * *

Навіщо нам Франко сьогодні, з перспективи XXI століття?

Що він може нам запропонувати? Чим допомогти? Адже, здавалося б, так багато часу минуло від його смерті, так багато змінилося в Україні і світі...

Тож чи справді потрібен він нам на кожен день? За що маємо його любити й шанувати?

Чи не найкращу відповідь на це питання дав той, хто вважав себе «малим наслідником» Франковим, — ще один геніальний різьбяр слова і духу, Василь Стефаник: «За його універсалізм, за його божеську працьовитість і за його велику, скаляну гідність людську, якої він мусив боронити перед своїми тодішніми земляками», — ось за що Франко вартий вдячної пам'яті нащадків.

Пізнавати Франка для нас, українців, означає пізнавати себе, своє минуле і своє майбутнє. Адже Франко — за його власною поетичною формулою — «пролог, не епілог», з якого ще довго нам починатися. Це не лише славна минувшина України, а її жива сучасність та шлях у гідну будучність. Його колосальна спадщина — не архів і не музей, а відкритий простір інтелектуального пошуку та національного самоствердження «у народів вольних колі».

Саме тому Франко близький і зрозумілий нашому часу. Це повнокровна динамічна особистість, яка значно випереджала свою епоху і зазірала в майбутнє. Тож стала не тільки величним пам'ятником минулого, а й нашим живим сучасником і другом, харизматичним і симпатичним.

Історія його життєвого й творчого шляху — це не тільки історія страждань і випробувань, а передусім історія творчого успіху, перемоги інтелекту над обставинами, духу над матерією.

Його творчість — віддзеркалення універсальних світових обривів, результат шляхетної духовної праці й вияв високої «щиролюдської» гідності — це унікальний документ драматичної (і багато в чому трагічної) історії духу, великого у своїх злетах і падіннях, радощах і стражданнях, сподіваннях і розчаруваннях, воскресіннях і похоронах. Духу, мандрівці якого не буде кінця — всупереч фатальній обмеженості земного існування.

Та насамперед Іван Франко — це провісник нової, духовно, інтелектуально й політично незалежної України.

України, яка має ґрунтовну європейську освіту, а проте не забуває свого коріння.

України, яка вільно розмовляє багатьма чужими мовами, а проте найбільше любить і шанує свою, рідну.

Україну, яка не декларує себе «найпрацьовитішою нацією у світі» та не висуває претензії на власну винятковість, а наполегливою, розумною й доцільною працею утверджує свою самобутність та самостійність, що-

Іван Франко, 1896 рік

денно зміцнює свій добробут та захищає свою гідність і свободу.

Будьмо відверті: таку Україну нам ще тільки належить створити.

Україну європейську. Україну українську.

Якщо ми її створимо — це буде найкращий пам'ятник Франкові.

На кожен день.

Богдан ТИХОЛОЗ,
директор #ДомуФранка
(Львівського національного
літературно-меморіального
музею Івана Франка)

► **ЗИМА**

З новим роком, браття милі,
В новім щасті, в новій силі
Радісно вітаю вас
І бажаю, щоб в здоров'ю,
В мирі, з братньою любов'ю
Відтепер ішов вам час.

І бажаю, щоб трудяще
Те життя вам якнайкраще
Без біди минало всім,
Щоб думками ви міцніли,
Багатіли, не бідніли,
Щоб веселий був ваш дім.

І бажаю, щоб ми згідно,
Сміло, свідомо, свобідно
Йшли до спільної мети:
В своїй хаті жить по-свому,
Не коритися нікому,
Лад найкращий завести.

Сим бажанням вас вітаю,
І по давньому звичаю
Повну чарку догори!
Щирій праці Бог поможе.
Дай вам Боже все, що гоже!
Що негоже — чорт бери!

Пролог до поеми «Коваль Бассім» (1900)

Меморіальна
вілла
везимку

В своїй оце вже близько 40-літній літературній діяльності я переходив різні ступні розвою, займався дуже різномодною роботою, служив різним напрямам і навіть націям, бо доводилося попрацювати немало, крім нашої української, також польською, німецькою та російською мовою. Та скрізь і завсігди у мене була одна провідна думка — служити інтересам мого рідного народу та загальнолюдським поступовим, гуманним ідеям. Тим двом провідним зорям я, здається, не спроневірився досі ніколи і не спроневірюся, доки мого життя. Може, власне тому, що я непохитно стояв на тих основах і йшов за тими провідними зорями, я не міг удержатися на все ані при галицько-руських русофілах, ані при галицько-руських народовцях, ані при галицько-руських радикалах, ані при польських демократах та поступовцях, ані при соціальних демократах польських, німецьких та руських, і завше виходив із їх рядів, коли побачив у них недобір чи то сумління, чи то знання, чи то почуття обов'язку.

З «Переднього слова» до збірки «Із літ моєї молодості» (1914)

*Срібний лавровий вінок — ювілейний дарунок Франкові
від студентства*

ВО ЧЕЛОВІЦІХ БЛАГОВОЛЕНІЄ!

Нема ще миру, і не видно ще кінця
Великої, всесвітньої війни,
Якій рівні не знаю;
Вже міліони мученицького вінця
Вдостоїлись трохи не в кождім земнім краю,

І ще мир не достиг, не скоро й засвітає,
І віє в тій війні якийсь дух не ворожий;
Вояк про обов'язок свій питає,
Гинучи, кращий, ліпший час вітає,
Понад спустошенням щось віє, мов дух божий.

Надихані великим, світлим миром
Слова монархів та звитяжців у тім бою,
А поклики про мир підбиті чимсь нещирим,
Укритою ненавистю й злобою,
Чи фарисейством та самохвальбою.

Нехай же йде війна та своїм ходом,
Як повинь, розгулявшись поверх поля,
Хай розраховується тут і труду свого плодом,
І кровію дітей своїх народ з народом,
Поки достигне плід — велика добра воля!

Написано д[ня] 3 січня 1916 р.

З поезій поза збірками

Бо погляньмо докладно! В що вірить наш народ? Скажете: він вірить в Бога. Певна річ, але не менше певна також, що вірить і в чорта, і в потоплеників, і в чари та відьми, і в хмарників та ворожок, і що та низька, поганська віра є у нього властивою, практичною вірою, тобто тою, котра знаходить застосування в тисячних випадках практичного життя. Тим часом віра в одного Бога є у нього чимсь таким, як свята ікона в хаті: перед нею він поклониться, свічку засвітить, але зрештою практичного впливу на його життя вона не має. Обряди і вірування нашого народу, навіть ті, які прийняла і освятила церков, далеко більше надихані поганською вірою в оживлені сили природи, ніж в єдиного, всемогутнього і всевідучого Бога. І не говоріть, що церков силувалася завсігди викоринити в народі ту поганську віру. Було б дуже сумно, якби церков справді тисячу літ працювала в тім напрямі, а наш народ таки нічого б не навчився. Велика більшість духовенства піддержувала і ширила ту віру, вона сама говорила і говорить народові десять раз більше про чорта і про всяких злих духів, як про Бога. Яке християнство насадили, таке й мають.

Зі статті «Радикали і релігія» (1898)

*Ікона Богородиці «Троєручниця»
з кімнати Ольги Хоружинської-Франко*

Різдвяні свята — се, без сумніву, найпоетичніше свято у слов'ян, ба й у всіх народів християнських. Чисто людський, а в значній мірі й соціальний інтерес в'яжеться тут найтісніше з інтересом догматично-обрядовим. Народження Того, що мав стати вчителем і просвітителем світу, потіхою «всіх труждающихся и обремененных», народження Його серед найбідніших обставин, в стайні між худобиною, все те від перших віків християнства чинило сей празник правдивим празником бідних, убогих духом та повних того «благоволення», тої щирості до людей, котра й є найбільшою славою Божою на землі, найвищим і єдиним ідеалізмом в житті людському. Подія та, котру церков установила святкувати безпосередньо по зимовім пересиленню дня й ночі (21 грудня), т. є. на самім початку нового зросту дня, немов знаменуючи нею нехибне наближення нової весни для людськості, здавна була улюбленою темою для християнських поетів, була основою многих легенд, котрі розвивали просте й чудове в своїй простоті оповідання євангельське.

З етнографічної статті «Наші коляди» (1889)

ЗАМІСТЬ ПРОЛОГА. СВЯТОВЕЧІРНЯ КАЗКА

Схилившись о вікно, сиджу я в час вечірний,
І зір мій мчить в простір глухий, мрачний, безмірний;
І думи в світ летять, в хатки низькі й палати,
Як буде мир Христа рожденного витати.
Бо вечір се святий; палає світло всюди,
І огник радості у кожній тліє груди!
«Ось вісімнадцять сот вісімдесят три літа,
Як Той родивсь, що став учитель, світло світа,
Що за слова любови умер на хрестнім дереві,
За правду завіщав усім вінці терневі!
І справджується Твій завіт болючий, Христе!
Чи в світі виросло любови насіння чисте,
Що сіяв Ти, — чи став щасливий, кращий він,
Не знаю; тільки те осталося без змін,
Що за кровавий труд заплатаю єсть голод,
Що волю й дотепер б'є самоволі молот,
Що гонять за любов, за правду висмівають,
Що втішнії сумних, голодних ситі лають!»...
<...>

[1883]

Зі збірки «Давнє й нове» (1911)

*Шопка
у вигляді
Франкового
дому
(автор —
Роман
Зілінко)*

ЗМІСТ

ХТО ТАКИЙ ІВАН ФРАНКО І НАВІЩО ВІН НАМ НА КОЖЕН ДЕНЬ? <i>Богдан Тихолоз</i>	3
ЗИМА	13
СІЧЕНЬ	15
ЛЮТИЙ	66
ВЕСНА	119
БЕРЕЗЕНЬ	121
КВІТЕНЬ	175
ТРАВЕНЬ	223
ЛІТО	273
ЧЕРВЕНЬ	275
ЛИПЕНЬ	327
СЕРПЕНЬ	379
ОСІНЬ	433
ВЕРЕСЕНЬ	435
ЖОВТЕНЬ	479
ЛИСТОПАД	524
ЗИМА	571
ГРУДЕНЬ	573
КОД ФРАНКА (геній у цифрах) <i>Богдан Тихолоз</i> ..	618
ІВАН ФРАНКО: ВІХИ БІОГРАФІЇ	621